

BATI UYGARLIĞI ÖRNEK OLABİLİR

Dr. Musa HASANLI*
Veli MEMMEDLİ**

Türkiye ile Azerbaycan iki ayrı devlet ama aynı millettir. Bu iki halkın tarihi kökeni aynıdır. Türkiye, Batı yolunu tutmuş uygar laik bir ülkedir. Biz de Batı yolunu tutmalı ve onları örnek edinmeliyiz. Sovyet egemenliği SSCB halklarını gelişmiş Avrupa'dan tecrit etmişti. Ama facia ebedi olamaz. Sovyet İmparatorluğu dağıldı ve halklar özgürlüğüne kavuştular. Azerbaycan bunların arasında özellikle sıvrılmıştır.

Azerbaycan, geçmiş SSCB Cumhuriyetleri arasında yegâne devlettir ki onun toprağında tek bir Rus askeri bile yoktur.

Doğu ve Batı Avrupa arasındaki farklar birkaç yüzyılı kapsayan tarihi gelişimin sonucudur. Doğu Avrupa geçmiş SSCB'nin Avrupa kısmından ve Romanya ile Bulgaristan'ın küçük bir parçasından ibarettir. Kıtanın kalan diğer arazisi ise Batı Avrupa'ya aittir. Doğu Avrupa kıta arazisinin %55'ini, Batı ise %45'ini kapsamaktadır. Batı Avrupa, tarihte aşağı yukarı 2000 yıl önce aktif rol oynamaya başlamış ve ilk devletler yaklaşık 1000 yıl önce kurulmuştur. Doğu Avrupa yalnız 1000 yıl önce tarihe girmiş ve 1500 yılına kadar devletçiliği bulunmamıştır.

Batı iskolastik, rönesans, maarifçilik merhalelerini, rasyonel tefekkür kuruluşlarını yaşamıştır. Doğu'da ise gelişim büsbütün başka türlü olmuştur. Doğu maddeyi değil ruhu gerçeklik sayan, insanlarla ruh arasında ilişkinin var olduğu duygularına, hayalperestliğe, akılla kavranamayan güçlere önem veriyor.

Batı kendi ekonomik felsefesinde, maddi ve kültürel servetlerini çoğaltmayı amaçlıyor. Bu, onun insan ve toplum hakkında düşüncelerine uygundur. Doğu Avrupa ise tersine, yaşantının değerli nesnelere elde edilmesine büyük önem veriyor. Bugün de onun nüfusunun çoğunluğu bunların toplanmasını önemsiyor. Batı Avrupa kendi politik kuruluşlarında disantralizasyon ve demokrasiyi, Doğu ise, merkezileştirme ve saltçılık prensiplerini gerçekleştirmeye çalışıyor. Bu süreç 5-10 yıl değil tam 500 yıl devam etmiştir.

Avrupa'nın doğusunda nüfusun üçte biri, batısında ise üçte ikisi yaşamaktadır. Batı'da nüfus sıklığı Doğu'ya oranla üç misli fazladır. Bu, Doğu ile Batı'nın ekonomik güç ve potansiyelinde daha açık bir biçimde yansımaktadır.

* Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Tarih Fakültesi Öğretim Üyesi

** Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Tarih Fakültesi

Avrupa'nın gayri safi milli hasılanın topu topu %15'i Doğu'da, %85'i ise Batıda üretilmektedir. Yüz yıl zarfında Batı'da milli gelirin kişi başına düşen payı Doğu'ya oranla 2.5 misli fazladır. Batı'da sanayileşme, örneğin İngiltere'de XIX. yüzyılın 20-30'lu yıllarında, Almanya ve öteki ülkelerinde 50-60'lı yıllarında başarı sağladığı halde, bu olay Rusya'da, Sovyet egemenliği yıllarında da vuku bulmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güçlü Batı, Avrupa Birliği ve Avrupa Serbest Ticaret Örgütü'nde birleşerek kendi durumunu daha da sağlamlaştırmıştır. Doğu'nun bu örgütlere karşı kurduğu Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi başarısızlığa uğramıştır. Doğu fakir olarak kalmış, Batı ise daha da zenginleşmiştir. Planlı Ekonomi Doğu ve Merkez Avrupa'nın ekonomik ve sosyal gelişimin felce uğratmıştır. Bohemiya ile geçmiş Almanya Demokratik Cumhuriyeti gibi gelişmiş bölgelerin kaderi bunu açık bir şekilde kanıtıyor. Yüksek maddi nimetleri bulunan ülkelerin piyasa ekonomili sosyal koşulları var. Doğu'da bir merkezden yönetilen planlı ekonominin iptali ve piyasa ekonomisinin uygulanması diye tanıtılan çabaların kısa sürede orada yaşam düzeyinin yükselmesine yardım edeceğini düşünmek saftillik olabilir.

Piyasa ekonomisine geçiş sloganları ile halkın maddî durumunun iyileştirilmesi düşünülüyor. Planlı sistemi sade olarak fermanla düzenlenebilir, ama piyasa sistemine fermanla geçmek olanaksızdır. Batı'da piyasa ilişkilerini geliştirmek için yüzyıllar gerekmiştir. Gerçek piyasa ekonomisi geçmiş SSCB'de daha 1917 yılı Ekim devriminden önce de mevcut olmamış, yalnız ilk belirtileri bulunmuştur. Piyasa sistemine geçiş için sağlam sosyal tarihi yoktu. Piyasa ekonomisine geçiş aşağıdan halkın girişimi ile gerçekleştirilmelidir. Hatta en iyi programla bile bütün ekonomiyi yeniden kurmak olanaksızdır.

SSCB her zaman Batı ülkesinin hammadde kaynağı olmuştur. 1954-1964 yıllarında SSCB'nin yöneticisi olan N. S. Khuruşev anılarında yazıyor ki: "Rusya daima Batı'nın, ilk önce de Almanya'nın etkisi altında bulunmuş ve gelecekte de böyle olacaktır."

Halkı eğitim görmüş, kültür ve bilinç düzeyi yüksek olan bir ülkenin ekonomisi kuşkusuz gelişecektir. Batı'nın örneği bunu açıkça kanıtıyor. Bugün kural ve kanunlara uymak Avrupa ve Amerika halklarının kanına işlemiştir. Geçmiş SSCB halklarında hâla var olmayan demokrasiyi İngiltere XIII. yüzyılda uygulamaya başlatmıştı. Bugün Batı demokratik hukukî devlet ilkelerini savunarak dimdik ayakta durmaktadır. SSCB daima Batı'ya hor bakmış, onu küçümsemiş ve önerilerini reddetmiştir

Bugün ise Rusya ile Amerika nükleer savaş tehlikesini göz önünde bulundurarak anlaşabiliyorlar.

Geçmiş SSCB yöneticileri Marx'ın "Piyasa ilişkileri kapitalizmi mahvedecek" savına körü körüne inanıyor ve ona uyuyorlardı. Bu doğru çıkmadı. Burjuva toplumu çağımızın en ilerici toplumdur. O, günden güne çiçeklenerek gelişiyor ve ilerici rolünü gerçekleştiriyor. Hangi toplumun onun yerine geleceği daha bilinmiyor. Kuşkusuz bu toplum da insanlık tarihinde son basamak olmayacak.

SSCB yöneticileri uzun süre içten komünist ideolojisini propaganda yapıyorlardı. Tarih ise bu ideolojinin ütopya olduğunu sergiledi. Bunun için akıllı insanlar ütöpik ideolojilerini kendilerine bayrak yapmazlar. Herhangi bir sosyal hareket normal toplum karşısına reel amaçlar sürüyor. Soyut amaçlar ise müteassıplar türetiyor. Buna örnek olarak Lenin, Stalin ve bir takım öteki Sovyet yöneticilerini gösterebiliriz. O dönemde SSCB’de istidat, yetenek, ilerici düşünme gereği gibi değerlendirilmiyordu. Sosyalist toplum tedricen ortadan kalkmalı ve evrim süreci sonucu olarak yeni ilerici kuruluş oluşmalıydı. SSCB yöneticileri yeni evi kurmadan eski kulübeyi birden yıktılar. Batı’nın mümtaz diplomat ve devlet adamlarından biri olan Winston Churchill şöyle diyor: *“Zengin Rusya’yı dilenci durumuna düşürmek için güçlü akıl gerekmiyor.”*

Gelişmiş ülkeler terör ve baskıyı tesbit ederek bu eylemlere bir türlü yanaşmıyor. Dünyaya gelişim ve kültür bahşetmiş tarihin tek büyük devrimi olan Fransız İhtilali sürecinde (1789-1794) 17 bin kişinin giyotinle başları kesilmişti. Hukukî devlet anlayışı ve tutumunu savunan Fransa, bugün ihtilalin bu eylemini büsbütün takbih ediyor. Komünist rejimi ise kan akıtılarak kurulmuştu, takip ve baskı onun iç politikasını başlıca amaçlarındandı.

Dünya politikasını ABD tanzim ediyor, geçmiş SSCB arazisi ise Rusya’nın etki dairesindedir ve Rusya burada önceleri olduğu gibi bugün de büyük oyunun baş oyuncusu olarak kalmaktadır. Bunun içindir ki, Moskova geçmiş SSCB arazisinde fesat karıştırıyor: halkların arasına husumet, kin, nefret ve ölüm tohumları atıyor. Bizi, en çok beklenen tehlike ile ilgili olarak dostlarımız değil, düşmanlarımız uyarıyorlar. Azerbaycan oldukça sinsî, kurnaz ve akıllı düşman olan Ermenistan’la karşı karşıyadır.

Malumdur ki soyaçekim sonucu olarak hatta yeni doğmuş çocukta kalıtsal belli genler bulunuyor. Yüzyıllarca tarihi bulunan halk hakkında da yanı fikre gelinebilir.

Rus filozofu Piyotr Çaadayev (1794-1856) vaktiyle kendi vatani hakkında şunları yazmıştı: *“Galiba biz insanlıkla bir arada yaşayamayan halklardanız ve dünyaya yalnız ders vermek için gelmişiz. Bunun içindir ki müstesna bir halkız.”*

Batı’da Rusya’yı güvenilmez, tehlikeli bir devlet olarak görüyorlar. Fransa’da tanınmış Sovyetolog, geçmiş Rus asilzadesi, Fransız Akademisi’nin Sekreteri Helen Kerrer D’Ankos diyor ki: Batı’da birçokları bugün de Rusya’yı vahşi addediyorlar.

Bu Rusya’nın Bağımsız Devletler Birliği’nde uyguladığı iki yüzlü politikada açıkça yansımaktadır. O, BDB içinde tarafgirlik yaparak Ermenistan’ı destekliyor, Azerbaycan’ı ise tecrit ederek yalnız bırakmak istiyor. Rusya Ermenistan’a kanunsuz olarak 280 milyar ruble tutarında T-72 markalı 84 tank, 50 zırhlı piyade aracı ve bunların yedek parçalarını hibe etmiştir. Bu olayı Rusya Devlet Dumasında (parlamentosunda) Savunma Komitesi’nin başkanı Rokhlin ve Savunma Bakanı Redionov itiraf etmişlerdir.

Azerbaycan politikacıları askerî saldırı tehlikesi sırasında ABD ile diğer büyük Avrupa devletlerinin Azerbaycan’ı, hatta nükleer şemsiye altına almaları da dahil, savunmaları için çaba sarfetmediler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada vukua gelen büyük olaylardan olan yüksek entelek sahibi, emeksever Alman halkının bir an bile olsun durup dinlenmeden verdiği mücadele sonucunda ikiye parçalanmış Almanya devleti barışçı yolla yeniden birleşti. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten 45 yıl sonra Almanya onu yenenler üzerinde barışçı yolla zafer sağladı. Bu ne Gorbaçov ne de Yeltsin'nin hizmetidir. Bu, sosyal gelişimin objektif sonucudur.

Bu olay Azerbaycan için örnek olmalıdır.

Toplumda, özellikle savaş koşullarında her bir hareket kanuna dayanmalıdır. Duygusallığa meydan verilmemelidir. Demokrasi fermanla uygulanamaz; aynı zamanda onu fermanla iptal etmek de olanaksızdır.

Toplumun gelişimini hızlandıran etkenlerden biri de muhalefettir. Batı'da muhalefet gelişim uğruna iktidarla yarışıyor, rekabet ediyor, kendi yolu ve programının üstünlüklerini kanıtlamak için gayret sarfediyor. Yeni oluşan bağımsız devletlerde muhalefet karşigelimlik yapıyor ve ekonomiyi zayıflatıp dağıtıyor. Muhalefet anlamalıdır ki, eğer o bozuk ekonomi ortamında başarı sağlarsa, uzun süre iktidarda bulunamaz, çabuk düşer. Hakim parti, hareket veya örgüt öteki partileri düşman güç diye tanıtmamalıdır. Politik ve ekonomik istikrar bulunmayan bir ülkede böyle davranmak halkın durumunu daha fazla ağırlaştırabilir. Toplumun demokratizmi partilerin sayesi ile değil, yetenekli insanların sosyal devlet davalarının çözümüne geniş ölçüde celbedilmesiyle ölçülüyor. Almanlar diyorlar ki: istidat her tür sistemde istidat olarak kalıyor.

Fikirlere, görüşlere katılmak da olur, katılmamak da! Fakat insanları akidesine göre vatandaşlık hakkından mahrum etmek olmaz. Butün devletlerde çeşitle değişik fikirler, görüşler olmuştur ve olmalıdır da!

Yalnız istikrarlı toplum ve ekonomik bakımdan güçlü devlet aktif iç ve dış politika güdebilir. Politik bilincin yüksek olması bu sorunların çözümü için başlıca etkenlerdendir. Onun oluşması, yükselmesi halkın liyakatli önderlerinin yetenek ve davranışı ile sınıksız bağlıdır. Manevi temizlik, herkesin kanunlarına riayet etmesi, işgüzarlık halkın karakteri ile de ilgilidir. Zengin demokratik gelenekleri bulunan halklar ve uygar ülkelerle ilişkilerin kurulması ve sağlamlaştırılması, bu ülkeleri örnek tutarak onların görülerinden yararlanılması bize çok fayda sağlayabilir. Batı'da cumhurbaşkanları geniş düşünceli, basiretli kişilerdir. Amerikan halkının büyük evladı Cumhurbaşkanı Franklin Roosevelt'in yaşam tarzı basit olmuştur. Ülkede ekonomik tasarruf politikası ilan edildiği zaman o, karısı Eleonora'nın hazırladığı 19 sentlik kahvaltı ile yetiniyor, alkollü içkiler yasaklandığı zaman buna ciddi surette riayet ediyor ve yalnız bazen kokteyl içiyormuş. Demiryol ameliğinden cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiş büyük Amerikan demokrati, ırkçılığa karşı savunan Abraam Linkoln çok sade ve istisna bir insan olmuştur. Onun ev müzesinde şapkası, karyolası, gazete, dergi ve kitaplardan başka bir şey yoktur.

SSCB yöneticileri ise tesadüfi olarak yüksek makama erişmiş bencil insanlardı. Bir gün SSCB Yüksek Sovyeti Başkanı Podgorni, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri Brejnev'e şöyle demiş: "*Leonit İliç, böyle olmaz ki! Halk arasında artık fıkralar dolaşıyor ki genel sekreterin*

göğsünü genişlendirmek için ameliyat olması gerektir. Ödülleri takmak için yer yoktur.” Yanıt şöyle olmuş: “ Hakkında konuşuyorlarsa demek beni seviyorlar!”

Şair, filozof Goethe şöyle diyor: *“Büyük zeka karşısında baş eğiyor, geniş kalpli insan önünde diz çöküyorum.”*

Milletlere, geçmişini araştıran tarihçiler, çağın nabzını yakalayan politikacılar, gelecek hakkında düşünebilen hayale dalabilen şairler, basiretli devlet yöneticileri gerektir. Hakiki önder duygulara değil, gerçeklere dayanmalıdır. Malumdur ki diplomaside, politikada sonuç elde edilmemesi de bir sonuçtur. Katedilen yoldan bir ibret dersi almak, tarihi olayları ve dünyanın çağdaş gelişim hattını doğru düzgün araştırmayı becermek gerekir.

Batı uygarlığını benimsemeden önce politika gütmek güçtür. Malumdur ki, politika bir bilimdir, sanattır. Onu Tanrı bahşetmiyor. İstikrarlı toplumun istikrarlı adaletli kanunları bulunuyor. ABD Anayasası 200 yıldan fazladır yürürlüktedir. Fransa da mahkemeler 1810 yılında Napoleon tarafından uygulanan kanunlar mecmuasına dayanılarak yürütülür.

Demokrasinin, politikanın Batı modelini bizim Azerbaycan koşullarına körü körüne uygulamak olmaz. Batı politikası çok uzun tarihe, gelişmiş insansever topluma ve yüksek politik kültüre sahiptir. Bu işe boş yerden başlanılamaz. Bunun için temel oluşturmak gerekir. Azerbaycan İslamı ve Avrupa, Amerika uygarlığının en iyi geleneklerini tecessüm ettiren ülke haline gelmelidir.

Batı'nın en mümtaz politologlarından biri olan Z. Bjezinski şöyle diyor: *“Eğer Roma, dünyaya hukuk, İngiltere parlamento, Fransa kültür ve cumhuriyet kuruluşu bahşetmişse, çağdaş ABD dünyaya bilimsel teknik gelişim ve kültüvü kültür vermiştir.”*

Bizim çok eski geleneklerimiz var. Orjinal, benzeri bulunmayan, özgün, tekrar olunmaz, törelerimiz yabancı kültüre ve uygarlığa karşıp yok olamaz. Azerbaycan öyle gelişmelidir ki, biz Alman, İngiliz, Fransız halklarının düzeyine yükselebilelim. Batı'da iyi ne varsa öğrenip benimsemeli, örnek tutmalı ve bunları yarauıcı biçimde Azerbaycan koşullarına uygulamalıyız ama kimseyi taklit etmemeliyiz.

